

Finanšu instrumentu un ar tiem saistītu risku apraksts

Šis ar vērtspapīriem un vērtspapīru ieguldījumiem saistīto risku apraksts ir vispārīga informācija. Investoram nevajadzētu pieņemt lēmumus, pamatojoties tikai uz šo informāciju. Investors var atrast papildus informāciju par konkrēta emitenta vai produktu internetā. Investīciju darbības **vienmēr ietver risku**, ka iespējams netiks sasniegts vēlamais rezultāts vai ieguldījumu rezultātā radīsies zaudējumi. Jāatceras, ka līdzšinējie darbības rādītāji nav uzticams kritērijs un negarantē peļņu nākotnē. Finanšu instrumentu riska pakāpes un potenciālais ienesīgums ir atšķirīgs. Jo lielāks ir potenciālais ienesīgums, jo lielāks parasti ir risks, ka liela daļa no ieguldījumiem var tikt zaudēta.

Tā kā dažādiem vērtspapīru veidiem riski un peļņa atšķiras, un investori saskaras ar dažādiem riskiem, Banka vērtspapīrus vispārīgi iedala divās kategorijās — vienkāršie un sarežģītie vērtspapīri. Pērkot noteiktu finanšu instrumentu, ja nepieciešams, tiek vērtēta instrumenta piemērotība un atbilstība klientam.

1. AKCIJAS

Paredzēts *privātajiem* klientiem un *profesionāļiem*.

Akcija ir vērtspapīrs, kas norāda, ka akcijas īpašniekam pieder daļa no uzņēmuma. Akcijas turēšana īpašumā sniedz noteiktas tiesības un pienākumus, piemēram, tiesības saņemt daļu uzņēmēja sadalītās peļņas un balsstiesības akcionāru pilnsapulcē. Akciju sabiedrības statūti un likumdošana nosaka investora tiesības un pienākumus. Akcijas ir parastās un privilīģētās. Parasto akciju īpašnieku tiesības ir saņemt dividendes no uzņēmuma peļņas; balsstiesības akcionāru pilnsapulcē; daļu no īpašuma uzņēmuma likvidācijas gadījumā.

Privilīģēto akciju īpašniekiem nav balsstiesību akcionāru pilnsapulcē, bet šo akciju tipa īpašniekam ir privilīģētas tiesības dividenžu saņemšanai. Piemēram, akcionāru pilnsapulce pēc gada pārskata saņemšanas, var nolemt neizmaksāt dividendes, bet visu peļņu investēt uzņēmuma attīstībā. Tādā gadījumā parasto akciju turētāji dividendes nesaņem, bet privilīģēto akciju turētājiem pienākas dividendes jebkurā gadījumā, bet, ja akcionāri izlemj uzņemu likvidēt, tad pirmām kārtām tiek apmierinātas privilīģēto akciju turētāju intereses.

Akcijas var būt privātas kompānijas, kuras netirgojas biržā, bet tiek sadalītas vai piešķirtas uz citiem nosacījumiem. (*Orkla, Conexus Baltic Grid*).

Akciju cena atspoguļo tirgus novērtējumu attiecībā uz nākotnē sagaidāmo uzņēmuma peļņu, bet investoram ir jāņem vērā arī citi apstākļi, spekulācijas. Investoram ir jāizvērtē pirms ieguldījuma veikšanas daudzi aspekti (nozare, reģions, valūta, specializācija, pārvaldība, vēsturiskā cenas dinamika, dividenžu politika utt.)

Akciju cenu izmaiņas var notikt ļoti īsā laikā un negaidīti. Piemēram, akciju cena dažu minūšu laikā var mainīties par vairāk nekā 10%. Tas nozīmē, ka akcijas ir vērtspapīri ar ļoti augstu riska līmeni. Ir svarīgi apzināties, ka investors var zaudēt visu savu ieguldījumu, jo, ja uzņēmums pārtrauc darbību, akcionāri ir vieni no pēdējiem, kas tiesīgi saņemt kompensāciju no uzņēmuma aktīviem.

Galvenie riski saistībā ar ieguldījumiem akcijās: tirgus risks, emitenta risks.

Ieguldījumiem akcijās varbūt arī: likviditātes risks, īpaši attiecībā uz ieguldījumiem nelielos uzņēmumos; valūtas risku ieguldījumiem akcijās ārpus eirozonas, kur investora pamata valūta vērtības izmaiņas var ietekmēt peļņu vai zaudējumus no ieguldījuma; politiskais risks, īpaši attiecībā uz ieguldījumiem dažos attīstības valstu tirgos; nodokļu risks, ko rada nodokļu iekasēšanas par vērtspapīru darījumu un konta turēšanu noteiktā kārtība ieguldījumiem ārvalstīs un mītnes zemē.

2. BIRŽĀ TIRGOJAMIE FONDI (ETF)

Paredzēts *privātajiem* klientiem un *profesionāļiem*.

Biržā tirgojamie fondi (ETF) ir kolektīvo ieguldījumu shēmas, kas tiek tirgotas biržās. ETF pārvalda profesionālas ieguldījumu pārvaldes sabiedrības. Ar ETF var tirgoties visas dienas garumā, un tos var pirkt un pārdot tāpat kā parastās akcijas attiecīgās biržas darba laikā. ETF piemīt **riski**, kas līdzīgi akcijām. ETF ir dažādas portfeļa izveides un ieguldījumu stratēģijas, sākot no vienkāršas indeksa piesaistes līdz daudz sarežģītākiem riska darījumiem. Piemēram, ieguldījumi precēs, vai izmantojot aizņemtus līdzekļus (*leveraged*). Svarīgi, lai ieguldītājs iepazītos ar **ETF prospektu** un izprastu riskus pirms jebkura darījuma

noslēgšanas. ETF likvidācijas gadījumā ieguldītājs saņem naudas summu, kas ekvivalenta fonda aktīvu vērtībai likvidācijas brīdī (tā var nebūt galīgā noslēguma cena pēdējā tirdzniecības dienā), proporcionāli ieguldītāja turēto sertifikātu skaitam šajā fondā. Pastāv **risks**, ka tā kā bāzes aktīvu tirgi ir ļoti atšķirīgi, arī cenu svārstīgums attiecīgajiem ETF var būt atšķirīgs. Atkarībā no bāzes aktīva instrumenta, cenas svārstīguma diapazons var būt nenozīmīgs vai ļoti liels. ETF var pārdot atklātā biržā tāpat kā parastās akcijas. Ja cena kopš to iegādes brīža ir kritusies, ieguldītājs cieš zaudējumus. Taču, ja cena būs augstāka nekā iegādes cena, ieguldītājs iegūs peļņu. Ieguldītājs, kurš iegādājas ETF fonda daļu, neuzņemas nekādus papildu finanšu pienākumus un citas papildu saistības, tostarp iespējamās saistības, kā tikai vienīgi iegādes izmaksas un pārvaldības maksu. EU investori tiek aizsargāti. Viens no ierobežojumiem, lai ETF tiktu tirgots privātam klientam, tam jābūt KIID (*Key Investor Information Document*), kur tiek aprakstīts ieguldījuma produkts.

3. BIRŽĀ TIRGOJAMĀS PARĀDZĪMES (ETN)

Paredzēts profesionāļiem.

Biržā tirgojama parādzīme (ETN) ir nenodrošināta un nesubordinēta parāda vērtspapīra veids, kas balstīts uz bāzes aktīva vai bāzes aktīvu groza ienesīgumu, taču kuram netiek veikti periodiski kuponu maksājumi. Līdzīgi kā biržā tirgojamus fondus (ETF), arī ETN tirgo biržās. Atšķirībā no ETF, ETN nav reāla ieguldījumu portfeļa, līdz ar to nekādi aktīvi netiek pirkti vai pārdoti. ETN ir vienkārši emitenta apsolījums samaksāt ieguldītājam peļņu no ieguldījuma, kas atspoguļo konkrētā bāzes aktīva vai bāzes aktīvu groza ienesīgumu.

ETN parasti ir zemāka likviditāte nekā ETF. Dažu ETN izpiršana pirms termiņa emitentam ir iespējama tikai par konkrētu minimālo summu. **Emitenta kredītrisks** — tā kā ETN ir nenodrošinātas parādsaistības, ko parasti emitē bankas, tad kredītrisks ir galvenais faktors, kas atšķir ETN no ETF. Cenas svārstīgums ir atkarīgs no bāzes aktīvu ienesīguma, pieprasījuma pēc ETN sertifikātiem un emitenta kredītriska. ETN var pārdot atklātā biržā tāpat kā parastās akcijas. Dažu ETN izpiršana pirms termiņa emitentam ir iespējama tikai par konkrētu minimālo summu.

4. BIRŽĀ TIRGOJAMĀ PRECE (ETC)

Biržā tirgojamā prece (ETC) ir riska darījums ar attiecīgajām precēm, piemēram, naftu, zeltu, labību u.c. ETC var būt piesaistīts atsevišķām precēm un/vai preču grozam. Lai arī ETC darījums ir atkarīgs no preces cenas, patiesībā tās ir parādsaistības, ko sauc par parādzīmi. Apgrieztās ETC ir daudz sarežģītāki instrumenti, kuru vērtība pieaug, ja preces cena krītas, vai otrādi. Aizņemtā kapitāla ETC darījumi ir strukturēti tādejādi, ka preču cenu izmaiņas reizina ar konkrētu koeficientu, piemēram, divi vai trīs, kā rezultātā tiek iegūts divreiz vai trīsreiz lielāks rādītājs nekā bāzes preces cenas svārstīgums. ETC parasti ir zemāka likviditāte nekā bāzes precei. Dažu ETC izpiršana pirms termiņa emitentam ir iespējama tikai par konkrētu minimālo summu. **Emitenta kredītrisks** — tā kā ETC var būt kā nenodrošinātas parādsaistības, ko parasti emitē bankas, tad kredītrisks ir galvenais faktors, kas atšķir ETC no ETF. Cenas svārstīgums ir atkarīgs no bāzes aktīvu ienesīguma, pieprasījuma pēc ETC sertifikātiem un emitenta kredīspējas. ETC pozīciju var pārdot biržā tāpat kā parastās akcijas. Dažu ETC izpiršana pirms termiņa emitentam ir iespējama tikai par konkrētu minimālo summu.

5. OBLIGĀCIJAS

Obligācija ir vērtspapīrs, pamatojoties uz kuru obligācijas emitentam ir pienākums atmaksāt obligācijas nominālvērtību un procentus noteiktajā termiņa beigū datumā (investors aizdod naudu obligācijas emitentam).

Ir obligācijas ar **fiksētu procentu likmi** (visbiežāk sastopamā grupa), obligācijas ar **mainīgu procentu likmi** (maksājami procenti ir saistīti ar EURIBOR vai LIBOR) un **bez kuponu obligācijas** (nav kuponu maksājumu — peļņa veidojas no starpības starp obligācijas izdošanas vai pirkuma cenu un nominālo cenu, kas samaksāta, atpērkot obligāciju). Obligācijas parasti tiek tirgotas ārpus biržas tirgiem (*OTC – over-the counter*). Parastos tirgus apstākļos obligāciju drīkst pārdot pirms tās dzēšanas termiņa. Obligāciju pārdošanas brīdī ienesīgums var būt augstāks vai zemāks nekā ienesīgums to iegādes brīdī. Tāpat ienesīgums var būt arī negatīvs. Piemēram, Latvijas valsts 5 gadu obligāciju ienesīgums ir mīnuss 0.2%. Lielākā daļa obligācijas tiek tirgotas ārpus biržas tirgiem (*OTC*), negatīvu tirgus attīstības tendenču vai zemas likviditātes dēļ var būt sarežģīti atrast obligāciju pircējus.

Obligācijām var būt dažāds riska līmenis., Reitingu aģentūru piešķirtie reitingi, sniedz iespēju orientēties riska līmeņos. Ja obligācijas novērtētas ar **investīciju kategoriju** (no BBB- līdz AAA), riska līmenis ir zemāks. Savukārt **spekulatīvas kategorijas** obligāciju (BB+ un zemāks reitings) risks ir augstāks. Reitingu aģentūras ar noteiktu regularitāti atjaunina riska

novērtējumu un reitingu. Atkarībā no ekonomiskās un darbības vides izmaiņām un uzņēmuma, valsts attīstības, novērtējums var būt gan pozitīvāks, gan negatīvāks, un tas var ietekmēt arī obligācijas cenu.

Ir divu veidu investīciju atdeve no obligācijām: procentu maksājumi, kurus aprēķina, pamatojoties uz obligācijas nominālvērtību; peļņa vai zaudējumi no obligāciju tirgošanas, kas ir atkarīgi no obligācijas pirkšanas un pārdošanas cenas, kuru savukārt ietekmē procentu likmju izmaiņas tirgū.

Obligācijām ar **fiksētu kupona** likmi cena mainās pretēji procentu likmēm, t.i., ja procentu likmes pieaug, obligāciju cenas samazinās (un pretēji). Jo garāks ir atlikušais obligācijas dzēšanas termiņš, jo lielākas ir cenas izmaiņas uz katru procentu likmes izmaiņu vienību. Piemēram, ja tirgus procentu likme pieaugtu par 1%, 2% kupona obligācijai ar atlikušo dzēšanas termiņu 1 gadi cena samazinātos par aptuveni 2%, bet cena obligācijai ar 6 gadu atlikušo dzēšanas termiņu samazinātos par aptuveni 7%. Ja procentu likmes samazinās, obligācijas cena pieaug tādā pašā apmērā.

Tādējādi **ilgtermiņa obligācijām piemīt lielāks procentu risks nekā īstermiņa obligācijām.**

Galvenie riski, kas saistīti ar ieguldījumiem obligācijās: **procentu risks; kredītrisks; emitenta risks.**

Ieguldījumi obligācijās var būt saistīti arī ar virkni citu aspektu. Piemēram, **valūtas risks**, ja eirozonas uzņēmumi pārsvarā emitē obligācijas eiro valūtā, tad visbiežāk lietotā valūta starptautiskajā obligāciju aizņēmumu tirgū ir ASV dolārs. Investoram ir jāizpēta obligāciju emisijas prospekts, lai piefiksētu konkrētās obligācijas riskus. Piemēram, **nodrošinātas** obligācijas dod investoram lielāku pārliecību, ka ieguldītos līdzekļus varēs atgūt. Subordinēto obligāciju gadījumā investori ir vairāk pakļauti ieguldījumu riskam nekā nodrošinātu vai standarta nenodrošinātu obligāciju gadījumā. Emitenta bankrota gadījumā investors, kas ieguldījis subordinētās obligācijās, var atgūt daļu ieguldīto līdzekļu tikai pēc tam, kad ieguldītos līdzekļus atguvuši investori, kas ieguldījuši standarta obligācijās.

Strukturētu obligāciju gadījumā, izpirkšanas maksas apmērs un laiks, kā arī kupona maksājums var būt atkarīgs, piemēram, no kāda pamatā esoša aktīva cenas izmaiņām vai kāda notikuma iestāšanās. Standarta obligāciju gadījumā, piemēram, var tikt pievienots emitentam noderīgs papildu noteikums. Savukārt, cita obligācijas veida gadījumā emitentam pēc kāda laika ir tiesības dzēst obligāciju agrāk. Taču tiesības pieprasīt obligācijas pirmstermiņa izpiršanu investoram var rasties pēc noteikta laika, atkarībā no obligācijas noteikumiem.

6. IEGULDĪJUMU FONDU APLIECĪBAS VAI IEGULDĪJUMI VĒRTSPAPĪRU PORTEĻOS

Ieguldījumu fondu darbība dažādās valstīs var atšķirties. Eiropas Savienībā pamatā tiek atzīti noliģuma investīciju fondi un fondi, kas dibināti kā publiskas ierobežotas atbildības sabiedrības, taču tiek atzīti arī fondi, kas darbojas kā trasta fondi.

UCITS jeb "pārvedamu vērtspapīru kolektīvo ieguldījumu uzņēmums" ir fonds, kas atzīts EEZ dalībvalstī un kas atbilst Eiropas Savienības Padomes direktīvā 85/611/EEC (konsolidēta) noteiktajām prasībām. UCITS ieguldījumu apliecības var piedāvāt publiski visās dalībvalstīs, un tās vairāk aizsargā investorus. Ieguldījumu fonds ir naudas līdzekļu, kas iegūti no ieguldītājiem kopums, ar mērķi ieguldīt tos akcijās, obligācijās, naudas tirgus instrumentos vai citos finanšu instrumentos un to kombinācijās. Izvēloties ieguldīt ieguldījumu fondā, Jūs uzticat savus līdzekļus finanšu iestādei, kura tos iegulda dažādos finanšu instrumentos. Fonda ieguldījumu stratēģija nosaka, kur uzticētie līdzekļi tiks ieguldīti. Jāatzīmē, ka fonda līdzekļi ir atdalīti no finanšu iestādes, kas to pārvalda, līdzekļiem, tādējādi, pat iespējamā tās maksātnespējas gadījumā, ieguldītāji atgūst ieguldītos līdzekļus. UCITS fondu darbību regulē Eiropas Savienības direktīva UCITS IV, līdz ar to šie fondi pakļauti stingrai regulatora uzraudzībai.

Ieguldījumu fondu risks parasti **ir mazāks salīdzinājumā ar vienkāršu akciju iegādi**, jo ieguldījumu fondi ir diversificēti pa līdzekļu klasēm, sektoriem, reģioniem, kā arī, ņemot vērā citus aspektus. Ieguldījumu fondu līdzekļi var tikt ieguldīti dažādu uzņēmumu akcijās, tādējādi atsevišķas kompānijas risks samazinās. Ja ieguldījumu fonds iegulda līdzekļus dažādu valstu un sektoru uzņēmumos, šis risks samazinās vēl vairāk. Ja tas pats fonds papildinātu savu ieguldījumu stratēģiju un ieguldītu līdzekļus obligācijās vai citos finanšu instrumentu veidos, risks samazinātos arī līdzekļu klašu aspektā. Pirms ieguldījumu lēmuma pieņemšanas investoram jāiepazīstas ar ieguldījumu fonda stratēģiju un noteikumiem. Ieguldījumu fondiem raksturīgs **sistēmas risks**. Ir svarīgi ņemt vērā, ka arī ieguldījumu fondi ar mazu risku, piemēram, naudas tirgus vai obligāciju fondi, tirgus apstākļiem mainoties, var zaudēt daļu no to vērtības, rezultātā Jūs varat saņemt mazāk, nekā esat ieguldījis (**tirgus risks**). Pirms ieguldījumu fonda apliecību iegādes ir svarīgi novērtēt to likviditāti (**likviditātes risks**). Citi būtiskākie ar ieguldījumu fondiem (UCITS) saistītie riski: kapitāla risks, ieguldījumu brīža izvēles risks.

Alternatīvs fonds galvenokārt ir ieguldījumu fonds, kas nav PVKIU (pārvedamu vērtspapīru kolektīvo ieguldījumu uzņēmumus), vai pensiju fonds, kas paredzēts individuāliem investoriem. Alternatīvu ieguldījumu fondi var būt, piemēram, riska

kapitāla fondi, kas paredzēti kvalificētiem investoriem, privāta kapitāla ieguldījumu fondi, preču fondi un nekustamā īpašuma fondi. Ieguldījumu fonds ir kopīgi ieguldītu aktīvu kopums, kas pieder fonda apliecību īpašniekiem atbilstīgi viņu īpašumā esošo apliecību vērtībai. Kā likums, ieguldījumu fondi ir labi diversificēti vērtspapīru ieguldījumu portfeļi, tādējādi ar tiem saistītais emitenta risks un kredītrisks ir ievērojami zemāks nekā tiešiem ieguldījumiem atsevišķās akcijās vai obligācijās. Atšķirībā no ieguldījumu fondiem, AIF ieguldījumiem nav ar likumu noteiktu ieguldījumu ierobežojumu. AIF līdzekļus drīkst investēt ne tikai regulētā tirgū tirgotos finanšu instrumentos, bet arī citos aktīvos, piemēram, nekustamajā īpašumā un komercsabiedrību kapitāla daļās atbilstoši AIF darbības noteikumu ieguldījumu politikai un ieguldījumu ierobežojumiem. AIF savas plašās un neierobežotās darbības dēļ piemīt augsts ieguldījumu riska līmenis, tāpēc ir jāreķinās ar to, ka ieguldītājam pastāv ne tikai iespēja nopelnīt vairāk nekā ieinvestējot ieguldījumu fondā, bet arī iespēja zaudēt daļu vai pat visu no sava AIF veiktā ieguldījuma.

Fondu riski var atšķirties atkarībā no fondā ieguldīto aktīvu struktūras (fonds var ieguldīt naudu, piemēram, dažādās akcijās, obligācijās vai citos fondos). Risku apraksti ir ietverti fondu prospektos. Vērtspapīru portfeļu galvenie riski ir tādi paši kā vērtspapīriem, kas veido attiecīgo portfeļi. Piemēram, akcijās ieguldīta fonda peļņu ietekmē akcijas cenas krišanās.

Ieguldījumu fondu, kā arī vērtspapīru portfeļu diversifikācijas mērķis ir samazināt emitenta risku un/vai kredīta risku. Tā kā dažādi tirgi attīstās atšķirīgi, diversifikācijas mērķis ir arī samazināt tirgus risku un/vai procentu risku. Ja diversifikācija tiek ierobežota, izvēloties tikai emitentus, kas darbojas vienā ekonomikas sektorā vai ģeogrāfiskajā reģionā, darbojas identiskā investīciju stilā vai ierobežota pēc kāda cita līdzīga parametra, diversifikācija var nesamazināt iepriekš minētos riskus.

7. ATVASINĀTIE FINANŠU INSTRUMENTI

Atvasinātie finanšu instrumenti ir līgumi par nākotnē veicamu pirkšanas/pārdošanas darījumu vai ar mērķi kompensēt noteikta pamatā esošā aktīva cenas izmaiņu. Daži atvasināto finanšu instrumentu līgumi var noteikt pienākumu fiziski piegādāt preces līdz noteiktam laikam uz noteiktu vietu par noteiktu cenu, savukārt citi ietver naudas norēķinus ieskaita kārtībā tāda apmērā, par kādu ir mainījusies cena.

Atvasinātie finanšu instrumenti ir instrumenti, kas sākotnēji veidojušies saistībā ar vajadzību ierobežot riskus, bet tagad tos izmanto arī ieguldīšanas nolūkā. Atvasinātie finanšu instrumenti var būt saistīti, piemēram, ar *akciju cenām, akciju indeksiem, procentu likmēm, obligācijām un parādu indeksiem, valūtām, derīgajiem izrakteņiem, kā arī lauksaimniecības produkciju.*

Atvasinātie finanšu instrumenti tiek izmantoti, piemēram, lai pasargātu sevi no cenu izmaiņām nevēlamā virzienā; palielinātu peļņu no ieguldījumiem; ieņemtu noteiktu pozīciju attiecībā uz dažiem pamatā esošajiem aktīviem (investors paļaujas, ka, piemēram, akcijas cena kādu laiku noturēsies mērenā izmaiņu amplitūdā vai ka īstermiņa standartizēta nākotnes līguma cena naftai pieaugs salīdzinājumā ar ilgtermiņa standartizētu nākotnes līgumu cenu). Atvasinātie finanšu instrumenti var būt standarta vai nestandarta. Standarta instrumentu gadījumā galvenie līguma noteikumi vienmēr ir vienādi. Parasti šādus instrumentus tirgo fondu biržās.

Par nestandarta instrumentu noteikumiem darījuma puses vienojas atsevišķi. Tā kā šādu instrumentu noteikumos ņemtas vērā noteiktas vajadzības un pušu vienošanās, tas izslēdz aktīva sekundārā tirgus veidošanos. Tā kā šie instrumenti netiek tirgoti regulētā tirgū, tos parasti dēvē arī par ārpusbiržas vai tiešajiem (*over-the-counter* — *OTC*) finanšu instrumentiem.

7.1. Iespēju līgumi (*options*)

Iespēju līgums ir vērtspapīrs, kura īpašniekam ir tiesības, nevis pienākums iegādāties (pirkšanas iespēja) vai pārdot (pārdošanas iespēja) noteiktus pamatā esošus aktīvus par iepriekš nolīgtu cenu iepriekš nolīgtā datumā. Saņemot iespējas līgumu, tā īpašnieks veic maksājumu (iespējas līguma prēmiju) emitentam. Ja iepriekš nolīgtajā laikā pamatā esošā aktīva tirgus cena ir mainījusies nelabvēlīgā virzienā, zaudējuma apmērs nepārsniedz par iespējas līgumu samaksāto iespējas līguma prēmiju. Tas arī ir visaugstākais risks, kas saistīts ar iespēju līgumu pirkšanu.

Pārdodot iespēju līgumus:

Iespēju līgumu rīkojumi, kas ir izpildāmi, veicot pirkšanas/pārdošanas darījumu, ietver tirdzniecības risku, ka var atšķirties darījuma cena, par kuru ir jāveic darījums ar pamatā esošo vērtspapīru, un cena, par kuru pamatā esošos vērtspapīrus var nopirkt (*Call option - pirkšanas iespēja*) vai pārdot (*Put option - pārdošanas iespēja*) tirgū. Abos gadījumos **zaudējumi var pārsniegt iespēju līguma prēmiju**, kuru saņem pārdevējs. Ar naudu apmaksājami iespēju līgumi ietver tirdzniecības risku, ka par iespējas līguma darījumu ir jāsamaksā nelabvēlīgāka cena nekā tirgus cena, par kādu vērtspapīrs tiek tirgots parāda vērtspapīra apmaksas brīdī. Abos gadījumos zaudējumi var pārsniegt iespēju līguma prēmiju, kuru saņem pārdevējs. Iespēju līguma

darbības laikā iespējas līguma tirgus cenu ietekmē pamatā esošo aktīvu cena, sagaidāmās pamatā esošo aktīvu cenu svārstības, dividendes un naudas tirgus procentu likmes. Ietekme ir atkarīga no iespēju līguma veida. Pirmstermiņa apmaksas gadījumā pārdevējs var ciest zaudējumus, kas vienādi ar negatīvās tirgus vērtības absolūto vērtību.

Pērkot iespēju līgumus:

Iespēju līgumu pirkšanas risks nepārsniedz samaksātās prēmijas apmēru.

7.2. Standartizēti nākotnes līgumi (*futures*)

Standartizēti **nākotnes līgumi** ir fondu biržā tirgoti vērtspapīri. Standartizēta nākotnes līguma īpašniekam ir pienākums pirkt vai pārdot noteiktus finanšu aktīvus vai izejvielas (pamatā esošos aktīvus) par iepriekš noligtu cenu un iepriekš noligtā datumā. Šie līgumi atšķiras no iespēju līgumiem ar to, ka iespēju līguma īpašniekam ir tiesības izlemt, vai viņš vēlas veikt darījumu iepriekš noligtajā laikā, taču standartizēta nākotnes līguma īpašniekam darījums ir jāveic noteiktajā termiņā jebkurā gadījumā. Ja nav vēlmes fiziski saņemt/piegādāt standartizēta nākotnes līguma pamatā esošos aktīvus, tad pēdējā tirdzniecības dienā standartizētā nākotnes līguma pozīcija ir jāslēdz ar darījumu, kas ir pretējs sākotnējam darījumam. Standartizētu nākotnes līgumu tirdzniecība ir saistīta ar vairākiem riskiem: finanšu sviras efekta risku; likviditātes risku, īpaši gadījumos, kad pozīciju nevar realizēt; risku, ka zaudējumu fiksēšanas rīkojumus nevar izpildīt vēlamajā laikā; tas var radīt lielus zaudējumus, īpaši, ja tiek izmantots finanšu sviras efekts.

7.3. Nestandartizēti nākotnes līgumi (*futures*)

Nestandartizēts **nākotnes līgums** ir līgums starp divām pusēm, kas paredz, ka līguma īpašniekam ir pienākums pārdot noteiktus finanšu aktīvus vai izejvielas (pamatā esošs aktīvs) par iepriekš noligtu cenu un iepriekš noligtā datumā. Atšķirībā no standartizētiem nākotnes līgumiem nestandartizētu nākotnes līgumu nevar pārdot un, ja īpašniekam pieder nestandartizēts nākotnes līgums, pusēm ir jābūt gatavām izpildīt saistības noteiktajā termiņā. Ar nestandartizētiem un standartizētiem nākotnes līgumiem saistītie riski ir līdzīgi, izņemot riskus, kas tieši izriet no fakta, ka standartizēti nākotnes līgumi ir tirgojami vērtspapīri, taču nestandartizēti nākotnes līgumi tādi nav.

Ar nestandartizētiem nākotnes līgumiem saistītie riski: finanšu sviras efekta risks; nodrošinājuma depozīta nepietiekamības risks, t.i., risks, ka lielu tirgus izmaiņu gadījumā var rasties situācija, ka drošības depozīts vai nodrošinājums nesedz pamatā esošo aktīvu vērtības izmaiņas minēto tirgus izmaiņu dēļ, un investoram īsā laika periodā ir jāatrod papildu nodrošinājums; pretējā gadījumā pastāv risks, ka pozīcija tiks slēgta; darījuma partnera risks, kas var tikt vērstis arī pret investoru, t.i., var veidoties situācija, ka investors nav gatavs laikus izpildīt savas saistības, un tādēļ darījuma otra puse var īstenot sankcijas pret investoru.

7.4. Mijmaiņas līgumi

Mijmaiņas līgums ir divu pušu vienošanās apmainīties ar noteiktām maksājumu plūsmām, piemēram, samainīt fiksētu procentu likmi pret mainīgu procentu likmi (procentu likmju mijmaiņa) vai samainīt dažādas valūtas (*valūtu mijmaiņa SWAPS*). Mijmaiņas līgumu risks ir augsts, un tā kā tie ir pakļauti arī finanšu sviras efektam, tad nelielas pamatā esošo aktīvu cenu izmaiņas investoram var radīt lielu peļņu vai zaudējumus. Teorētiski zaudējumu apmērs nav ierobežots. Lai segtu iespējamus zaudējumus, iespējams, investoram būs jāmaksā papildu nodrošinājums katru dienu, un, ja investors nespēs to nodrošināt negatīvu cenas izmaiņu gadījumā, darījuma otra puse varēs pieprasīt līguma izbeigšanu.

7.5. Strukturētas parādzīmes

Strukturēta parādzīme ir instruments, kuru parasti veido obligācija un vairāki atvasināti finanšu instrumenti vai pamatā esoši aktīvi. Strukturētas parādzīmes riska pakāpi ietekmē instrumenti, no kuriem tā sastāv. Šis aspekts var gan sniegt īpašniekam iespēju gūt peļņu, gan arī radīt zaudējumus finanšu instrumentu un pamatā esošo aktīvu cenu izmaiņu dēļ. Tā kā instrumentu veido vairāki pamatā esošie aktīvi, tas dod investoram iespēju diversificēt ieguldījumu risku viena instrumenta ietvaros. Peļņas veidošanās strukturētām parādzīmēm dažkārt ir komplicēta, tas var sarežģīt iespēju salīdzināt peļņu no ieguldījumiem obligācijās ar citām ieguldījumu iespējām. Dažkārt peļņu var veidot finanšu sviras efekts, tādējādi pat vismazākās pamatā esošo aktīvu vērtības izmaiņas var būtiski ietekmēt obligācijas vērtību un peļņu. Strukturētās parādzīmes var būt ar kapitāla aizsardzību un bez tās. Ja produktam ir kapitāla aizsardzība, emitents obligāciju izpirkšanas datumā apmaksā obligācijas to nominālajā vērtībā. Ja produkta parakstīšanās maksa ir augstāka par nominālo cenu vai parakstīšanās ietver komisiju, minētā cenu atšķirība vai komisija ir neatgūstami izdevumi, kas saistīti ar produkta iegādi. Šādā gadījumā kopējā ieguldījuma peļņa var būt negatīva.

Ja produktam nav kapitāla aizsardzības, nav garantijas, ka obligācija tiks atpirkta tās sākotnējā nominālajā vērtībā. Ja tirgū notiek nelabvēlīgas izmaiņas, obligācija var tikt atpirkta par mazāku summu nekā nominālā vērtība un vissliktākā scenārija gadījumā investors var zaudēt visus ieguldītos naudas līdzekļus.

Strukturētās parādzīmes ir **kompleksi** instrumenti, kas var ietvert paaugstinātu ieguldījumu risku. Tādējādi mēs iesakām investoriem izpētīt saistīto produktu un papildu informāciju ļoti rūpīgi, lai iegūtu pilnīgu informāciju par apstākļiem, kas var ietekmēt ieguldījumu. Ir svarīgi iegaumēt, ka strukturēta parādzīme ir "pērc un glabā" tipa produkts un tādējādi piemērota investoriem, kuri var veikt ieguldījumus uz tik pat ilgu termiņu, kāds ir obligāciju dzēšanas termiņš.

8. GALVENO AR VĒRTSPAPĪRU IEGULDĪJUMIEM SAISTĪTO RISKU APRAKSTS

Tirgus risks

Risks, ka vērtspapīru vai citu aktīvu cenas var paaugstināties un pazemināties tādu apstākļu dēļ, kas nav atkarīgi no attiecīgā vērtspapīra emitenta, un tādā veidā ietekmēt vērtspapīra vērtību. Obligācijas izpiršanas cena ir atkarīga no attiecīgajiem noteikumiem, taču obligācijas dzēšanas termiņā tās vērtību ietekmē arī vairāki citi faktori, kas nav saistīti ar pamatā esošajiem aktīviem. Vispārīgo cenu līmeni tirgū cita starpā ietekmē ekonomikas rādītāji, nozīmīgi apstākļi, ekonomiskās vai politiskās vides nestabilitāte u.c.

Kredītrisks

Risks, ka vērtspapīru emitents neizpilda savas saistības vai izpilda tās tikai daļēji un tāpēc vērtspapīra cena var virzīties nelabvēlīgā virzienā vai vērtspapīrs var kļūt nevērtīgs. Kredītrisku var minimizēt, diversificējot ieguldījumus starp vairākiem emitentiem, analizējot informāciju par emitentiem ieguldījumu laikā un pirms ieguldījumiem. Daudzu emitentu kreditreitingus nosaka neatkarīgas reitingu aģentūras.

Norēķinu sistēmas risks

Risks, ka norēķini vērtspapīru vai citu aktīvu norēķinu sistēmā nenotiks noteiktajā laikā vai apmērā, jo darījuma otra puse neizpildīs savas saistības laikus vai pilnā apmērā. Lai mazinātu norēķinu sistēmas risku, ir ieteicams tirgoties regulētos tirgos, piemēram, fondu biržā.

Likviditātes risks

Risks, ka vērtspapīrus nevarēs pārdot laikus par atbilstošu cenu vai tos nevarēs pārdot nemaz, jo tirgū nav darījuma partnera, kas vēlētos veikt darījumu. Lai minimizētu likviditātes risku, ir ieteicams diversificēt ieguldījumus starp dažādiem emitentiem un tirgiem.

Valūtas risks

Risks, ka ieguldījuma vērtība vai ieguldījuma peļņa mainās nelabvēlīgā virzienā valūtas kursa izmaiņu dēļ. Valūtas risku var minimizēt, diversificējot ieguldījumus starp dažādiem ģeogrāfiskajiem rajoniem vai izmantojot finanšu instrumentus, kas paredzēti valūtas riska ierobežošanai.

Depozitārija risks

Depozitārijā glabāto aktīvu zaudēšanas vai iznīcināšanas risks maksātspējas, bankrota, nevēribas vai tiša pārkāpuma dēļ. Lai minimizētu depozitārija risku, depozitārijs tiek izvēlēts ļoti rūpīgi un tiek nepārtraukti uzraudzīts laikā, kamēr tas sniedz depozitārija pakalpojumus.

Emitenta risks

Risks, ka noteikta vērtspapīra cena var virzīties nelabvēlīgā virzienā, jo iestājas nelabvēlīgi apstākļi, kas atkarīgi no emitenta (piemēram, uzņēmuma vadības kļūdu dēļ). Emitenta risku var minimizēt, diversificējot ieguldījumus starp vairākiem emitentiem, analizējot informāciju par emitentiem ieguldījumu laikā un pirms ieguldījumu veikšanas.

Emitēšanas risks

Gadījumā, ja investoru interese par produktu parakstīšanās periodā nav pietiekama vai tirgus situācija nav piemērota, lai sāktu piedāvāt produktu norādītajos apstākļos, emitents ir tiesīgs atcelt emitēšanu. Turpretim, ja uz produktu ir parakstījušies pārāk daudzi investori, klients var saņemt tikai parakstītajam apjomam proporcionālu daļu.

Procentu risks

Risks, ka situācijā, kad procentu likmes paaugstinās vai kopumā ir gaidāma procentu likmju paaugstināšanās, vērtspapīra (piemēram, obligācijas) ar fiksētu procentu likmi cena samazinās. Procentu risku var diversificēt, ieguldot dažādos tirgos, kuru procentu likmes savstarpēji nav īpaši saistītas, un diversificējot ieguldījumus starp procentu instrumentiem ar dažādu termiņu.

Darījuma partnera risks

Risks, ka vērtspapīru darījuma partneris daļēji vai pilnībā nepildīs savas saistības. Darījuma partnera risku var minimizēt, izvēloties darījumam atzītus un uzticamus partnerus.

Politiskais risks

Risks, ka izmaiņas valsts tiesību aktos, valsts pārvaldes struktūrās, vispārējā politiskajā stabilitātē valstī vai reģionā samazinās tā emitenta vērtspapīru vērtību, kas darbojas attiecīgajā valstī vai reģionā. Lai minimizētu politisko risku, ieguldījumi tiek diversificēti starp dažādiem pasaules reģioniem un valstīm.

Koncentrācijas risks

Risks, ka ieguldījuma vērtība var samazināties aktīvu vai tirgus koncentrācijas dēļ.

Tiesību aktu risks

Risks, ka tiesību akti, kas saistīti ar vērtspapīru darbībām, ieskaitot tiesību aktus, kas regulē nodokļu sistēmu, var mainīties un nelabvēlīgi ietekmēt investora aktīvu vērtību vai samazināt investora pašāvību attiecībā uz ieguldījuma rezultātu.

Finanšu sviras (leveraged) efekta risks

Sviras efekts ir situācija, kad ieguldīto aktīvu vērtība mainās ievērojami lielākā apmērā nekā aktīvu tirgus cena. Sviras efektam pakļauto aktīvu vērtība negaidīti var kļūt nenovērtējama un atkarībā no nodrošinājuma līguma noteikumiem investoram var tikt uzlikts pienākums izpildīt finanšu saistības pret līgumslēdzējiem, neskatoties uz ieguldīto aktīvu zaudējumu.

Nodokļu risks

Atkarībā no regulējuma, prakses vai pakalpojuma, kas ir spēkā noteiktā tirgū un ko sniedz depozitārijs, kas darbojas attiecīgajā tirgū, klientam varētu nebūt pieejamas priekšrocības, kas izriet no nodokļu dubultās uzlikšanas novēršanas konvencijas, kuru parakstījusi tā rezidences vietas valsts un valsts, kas ir vērtspapīru īpašniece. Nodokļu piemērošanu var ietekmēt arī fakts, ka klienta īpašumā esošos vērtspapīrus ar tā piekrišanu glabā depozitārijs kontā, kas atvērts bankas vārdā. Rezultātā klienta vērtspapīriem nodokļus piemēro kā bankas vērtspapīriem.